

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH
MUAMMOSINING PEDAGOGIK VA METODOLOGIK TAHLILI****ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ
РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
PEDAGOGICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF
DEVELOPING CRITICAL THINKING IN FUTURE TEACHERS*****Davlatova Lobarxon Zokirjon qizi****Namangan viloyati Chortoq tuman 47-maktab Boshlang'ich sinf o'qituvchisi**Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Namangan filiali**Boshlang'ich ta'lim 1-bosqich Magistranti**E-pochta: davlatovalobarxon4@gmail.com**Tel: +998943040492*

Annotatsiya: Ushbu maqola bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish masalasini tadqiq etishga bag'ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — pedagogik jarayonda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning samarali metod va yondashuvlarini aniqlashdir. Tadqiqot metodlari sifatida adabiyotlar tahlili, kuzatuv, intervyu va eksperimental metodlar qo'llanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, talabalarning nazariy bilimlari yaxshi rivojlangan bo'lsa-da, ularni amaliy mashg'ulotlarda qo'llash qobiliyati past. Interfaol va reflektiv metodlar, guruhli muhokamalar va muammoli vaziyatlar tanqidiy fikrlashni oshirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, individual pedagogik yondashuv va zamonaviy raqamli vositalardan foydalanish tanqidiy fikrlashni yanada rivojlantirishga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, maqola bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning metodik asoslarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, bolajak o'qituvchilar, pedagogik jarayon, interfaol metodlar, reflektiv mashg'ulotlar, muammoli vaziyat, individual yondashuv, raqamli vositalar, ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning tafakkuri.

Abstract: This article is devoted to the study of developing critical thinking skills among future teachers. The main aim of the research is to identify effective methods and approaches for fostering critical thinking in the pedagogical process. Research methods included literature review, observation, interviews, and experimental approaches. The results indicate that although students possess solid theoretical knowledge, their ability to apply it in practical activities remains low. Interactive and reflective methods, group discussions, and problem-based tasks serve as effective tools for enhancing critical thinking. Moreover, an individualized pedagogical approach and the use of modern digital tools contribute to further development of critical thinking. In conclusion, the article provides methodological foundations and practical recommendations for cultivating critical thinking among future

teachers.

Key words: critical thinking, future teachers, pedagogical process, interactive methods, reflective activities, problem-based tasks, individualized approach, digital tools, educational quality, students' reasoning

KIRISH

Zamonaviy ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash — shaxsning murakkab vaziyatlarni tahlil qilish, muammolarni aniqlash, ularni samarali yechish va mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyati sifatida muhim ahamiyat kasb etadi [2]. Ayniqsa, pedagogik faoliyatni boshlash bosqichida bo'lajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish, ularning kasbiy malakasini rivojlantirishda asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, amaliy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda ko'plab oliy ta'lim muassasalarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha samarali metodlar yetarli darajada ishlab chiqilmagan yoki tizimli tarzda qo'llanilmayapti.

Adabiyotlarni tahlil qilganda, tanqidiy fikrlashning pedagogik va metodologik asoslari bo'yicha bir qator muammolar aniqlanadi. Jumladan, bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayonida: metodik vositalarning yetarli emasligi, nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirishdagi qiyinchiliklar, shuningdek, talabalarning o'z fikrini mantiqan asoslash va baholash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan tizimli yondashuvlarning yetishmasligi muammo sifatida ko'riladi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda ayrim masalalar, masalan, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda individual pedagogik yondashuvlarning samaradorligi yoki yangi interfaol metodik vositalarning o'zni yetarlicha o'rganilmaganligi aniqlanadi.

Ushbu maqola mazkur muammolarni pedagogik va metodologik jihatdan tahlil qilishga, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali yo'llarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik va metodologik asoslarini o'rganish va ularni samarali shakllantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Tanqidiy fikrlash tushunchasi va uning pedagogik ahamiyatini aniqlash;
2. Bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishga oid metodik yondashuvlarni tahlil qilish;
3. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llarini aniqlash;
4. Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Shu tarzda, maqola bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy va metodologik asoslarini tizimli tarzda o'rganishga qaratilgan bo'lib, ta'lim jarayonida mazkur

qobiliyatni shakllantirishning samarali usullarini aniqlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tanqidiy fikrlash tushunchasi zamonaviy pedagogik nazariyalar va amaliyotda markaziy o'rin tutadi. Tadqiqotchilar P. Ennis, R. Paul, L. Facione kabi olimlarning fikricha, tanqidiy fikrlash — bu shaxsning ma'lumotni tahlil qilish, mantiqiy bog'liqlikda baholash, muammolarni aniqlash, ularni yechish bo'yicha mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyatidir [6]. Pedagogik jihatdan, tanqidiy fikrlashni shakllantirish bolajak o'qituvchilarning kasbiy malakasi va ularning o'quvchilarga sifatli, chuqur o'rgatuvchi ta'lim berish qobiliyatini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlashni shakllantirish bo'yicha nazariy va metodologik jihatdan turli yondashuvlar mavjud: interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, mantiqiy va reflektiv mashg'ulotlar, ilmiy tadqiqot va tahlil faoliyati. Shu bilan birga, ko'p hollarda amaliyotda ushbu metodlarning tizimli va samarali qo'llanilishi yetarli emas [6; 7].

Oliy ta'lim muassasalarida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonida bir qator muammolar mavjud. Ulardan asosiylari:

- Tanqidiy fikrlashni shakllantirishga mo'ljallangan metodik vositalarning yetishmasligi;
  - Nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirishdagi qiyinchiliklar;
  - Talabalarning mustaqil fikrlash, mantiqiy asoslash va baholash qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha tizimli yondashuvlarning yetishmasligi;
  - Interfaol va innovatsion metodlarning cheklangan qo'llanilishi, shu bilan birga, pedagoglarning bu metodlarni samarali tatbiq etish bo'yicha yetarli tayyorgarligi yo'qligi.
- Bundan tashqari, adabiyotlarda ayrim masalalar yetarlicha o'rganilmagan: tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda individual pedagogik yondashuvlar samaradorligi, amaliy mashg'ulotlarda muammoli vaziyatlardan foydalanish texnologiyasi, shuningdek, zamonaviy raqamli vositalar va interaktiv metodlarning ta'lim jarayonida roli.

Ushbu ishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish muammolarini o'rganish uchun bir nechta ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi:

Adabiyotlarni o'rganish metodi: Tanqidiy fikrlash va pedagogik metodologiya bo'yicha ilmiy maqolalar, monografiyalar, nazariy va amaliy tadqiqotlar tahlil qilindi. Bu metod orqali mavzu bo'yicha nazariy asoslar, mavjud yondashuvlar va ularning pedagogik samaradorligi o'rganildi.

Analitik metod: Tanqidiy fikrlashni shakllantirish bo'yicha mavjud metod va yondashuvlarning mohiyati, afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilindi. Shu bilan birga, metodlarning amaliyotga tatbiqi va natijadorligi aniqlashga harakat qilindi.

Taqqoslash metodi: Turli pedagogik yondashuvlar, metodik vositalar va innovatsion

“NAZARIY VA AMALIY FANLARDAGI USTUVOR ISLOHOTLAR VA ZAMONAVIY TA'LIMNING INNOVATSION YO'NALISHLARI”

strategiyalar o'rtasidagi farq va o'xshashliklar aniqlanib, ularning samaradorligi solishtirildi.

Sintez metodi: Tadqiqot natijalari asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga mo'ljallangan amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Bu metod tadqiqotning amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Empirik kuzatuv va tahlil metodi: Bolajak o'qituvchilar bilan o'tkazilgan nazariy va amaliy mashg'ulotlarda kuzatuvlar asosida ularning tanqidiy fikrlash qobiliyati va metodlarning samaradorligi baholandi.

Metod	Tavsif	Pedagogik maqsad	Afzallik	Misol
Adabiyotlarni o'rganish	Ilmiy maqolalar, monografiyalar va tadqiqotlar tahlil qilinadi	Nazariy bilimlarni shakllantirish	Tadqiqot asoslarini yaratadi, mavjud tajribani o'rganish imkonini beradi	Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha ilgari ishlatilgan metodlarni tahlil qilish
Analitik metod	Metod va yondashuvlarning mohiyati va samaradorligi tahlil qilinadi	Metodlarni baholash va tanlash	Kamchilik va afzalliklarni aniqlash	Interfaol metodlarning dars jarayonida natijasini tahlil qilish
Taqqoslash metodi	Turli pedagogik strategiyalar o'rtasidagi farq va o'xshashliklar aniqlanadi	Eng samarali metodni aniqlash	Yondashuvlarni solishtirish imkonini beradi	Muammoli vaziyatlar va reflektiv mashg'ulotlar samaradorligini solishtirish
Sintez metodi	Tadqiqot natijalari asosida tavsiyalar ishlab chiqiladi	Amaliy tavsiyalar yaratish	Nazariya va amaliyotni uyg'unlashtiradi	Darslarda interfaol va reflektiv mashg'ulotlarni birlashtirish
Empirik kuzatuv	Talabalar faoliyati, mashg'ulot natijalari kuzatiladi	Talabalar qobiliyatini baholash	Metodlarni real sharoitda sinash	Talabalar o'z fikrini asoslab taqdim qilganda kuzatuv olib borish

Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga oid nazariy yondashuvlar yetarlicha rivojlangan, lekin ularning amaliyotga tatbiqi cheklangan. Interfaol, muammoli va reflektiv metodlar eng samarali yondashuv sifatida ko'rsatilgan, ammo ularning ta'lim jarayonida muntazam qo'llanilishi yetarli emas. Bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun tizimli dastur va metodik vositalar ishlab chiqish zarurati mavjud. Raqamli va interaktiv vositalardan foydalanish tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratadi, lekin ularning samaradorligi va metodik asoslari yetarlicha o'rganilmagan.

Ushbu ish pedagogik va metodologik jihatdan ahamiyatli bo'lib, bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning samarali yo'llarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi adabiyotlarni tizimli tahlil qilish, mavjud pedagogik tajribalarni o'rganish va yangi interfaol metodik tavsiyalar ishlab chiqish asosida tashkil etildi. Shu orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish imkoniyati yaratildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot jarayonida bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bilan bog'liq asosiy muammolar aniqlanib, mavjud metodlarning samaradorligi tizimli tarzda tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, talabalar nazariy bilimlarni egallashda yaxshi natija ko'rsatadi, biroq ularni amaliy mashg'ulotlarda qo'llash qobiliyati past. Bu holat, birinchi navbatda, interfaol va reflektiv metodlarning yetarlicha qo'llanilmasligi va pedagogik jarayonda metodlarning tizimli emasligi bilan bog'liq. Shu bilan birga, talabalarga muammoli vaziyatlar berish, guruhli muhokamalar tashkil etish, shuningdek, reflektiv mashg'ulotlarni muntazam olib borish tanqidiy fikrlash darajasini sezilarli darajada oshiradi. [1; 5]. Biroq, agar metodlar tizimli tarzda tatbiq etilmasa, natijalar vaqtinchalik va cheklangan bo'lib, talabalar o'z bilim va ko'nikmalarini mustahkam integratsiya qila olmaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyati turlicha rivojlangan, shuning uchun individual pedagogik yondashuvlar tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi [3]. Har bir talabaga uning shaxsiy xususiyatlari va bilim darajasiga mos keladigan vazifalarni berish, talabaning kuchli tomonlarini rag'batlantirish va zaif tomonlarini qo'llab-quvvatlash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, zamonaviy raqamli va interaktiv vositalar, masalan, onlayn testlar, simulyatsiya, interaktiv mashqlar va virtual muammolar talabalarning analitik va tanqidiy fikrlashini oshirishda qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi. Biroq, ushbu vositalarning metodik asoslari va samaradorligi yetarlicha o'rganilmaganligi sababli, ularni qo'llash jarayonida qo'shimcha tadqiqot va tajriba talab etiladi.

Bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish samarali bo'lishi uchun bir nechta shartlar muhim hisoblanadi: nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish, interfaol va reflektiv metodlarni tizimli va muntazam qo'llash, talabalarning individual

xususiyatlarini hisobga olgan pedagogik yondashuvni joriy etish hamda raqamli va interaktiv vositalardan samarali foydalanish. Tadqiqot natijalari pedagogik nazariya bilan uyg'un keladi va amaliyot uchun tanqidiy fikrlashni shakllantirish bo'yicha asosiy tavsiyalar beradi. Shu bilan birga, tadqiqot amaliyotda yangi metodik strategiyalar ishlab chiqish va ularni test qilish zaruratini ham ko'rsatadi, bu esa ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda bir qator pedagogik muammolar mavjud. Ulardan eng muhimlari — nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlarda samarali qo'llash qobiliyatining pastligi, interfaol va reflektiv metodlarning tizimli tatbiq etilmasligi hamda individual pedagogik yondashuvlarning yetarli darajada qo'llanilmasligidir. Shu bilan birga, talabalarning mustaqil fikrlash va muammolarni mantiqan yecha olish qobiliyati turlicha rivojlanganligi, tanqidiy fikrlashni shakllantirishda individual yondashuvning ahamiyatini yanada oshiradi.

Tadqiqot shuningdek, zamonaviy raqamli va interaktiv vositalar, masalan, onlayn testlar, simulyatsiya va interaktiv mashqlar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda qo'shimcha imkoniyatlar yaratishini ko'rsatdi. Biroq ularning metodik asoslari va samaradorligi hali to'liq o'rganilmaganligi sababli, ularni ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun qo'shimcha tadqiqot va tajriba talab etiladi.

Xulosa qilib aytganda, bolajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni samarali rivojlantirish uchun:

- nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish,
- interfaol va reflektiv metodlarni tizimli tarzda qo'llash,
- talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan pedagogik yondashuvni joriy etish,
- raqamli va interaktiv vositalardan samarali foydalanish zarur.

Ushbu tavsiyalarni amaliyotga tatbiq etish, nafaqat bolajak o'qituvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, balki ularning kelajakdagi pedagogik faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Paul R., Elder L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – USA: Pearson, 2014. – 6er 345. (Tanqidiy fikrlash: O'rganish va hayotingizni boshqarish vositalari // Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life)
2. Dewey J. Experience and Education. – USA: Macmillan, 1938. – 6er 112. (Tajriba va ta'lim // Experience and Education)
3. Freire P. Pedagogy of the Oppressed. – USA: Continuum, 1970. – 6er 210. (Zulm ostida pedagogika // Pedagogy of the Oppressed)

4. Qodirov M. Markaziy Osiyo, Yaqin va O‘rta Sharqning falsafiy tafakkuri (o‘rta asrlar). – T.: Sharq, 2010. – 6et 189. (Philosophical Thought of Central Asia, Near and Middle East (Middle Ages) // Markaziy Osiyo, Yaqin va O‘rta Sharqning falsafiy tafakkuri (o‘rta asrlar))
5. Ziyoviddinova A. O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari. – T.: Modern Science and Research, 2025. – 6et 56–72. (Pedagogical Bases for Developing Critical Thinking in Students // O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari)
6. Abdullaeva M. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: didaktik yondashuvlar. – T.: Innovatsion pedagogika, 2023. – 6et 34–49. (Developing Critical Thinking: Didactic Approaches // Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: didaktik yondashuvlar)
7. Abdukarimova E. O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish metodlari. – T.: SHOKH Library, 2022. – 6et 101–118. (Methods for Developing Critical Thinking in Students // O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish metodlari)